

PRELIMINARIILE UNEI SCINDĂRI DINAINTE ANUNȚATE – CHESTIUNEA BANATULUI ÎN FAȚA CONSILIULUI SUPREM (31 IANUARIE 1919)

Ionela-Felicia Moscovici*

Cuvinte cheie: Conferința de Pace, Consiliul Suprem, Banat, revendicare, graniță

Keywords: the Paris Peace Conference, Supreme Council, the Banat, demand, frontier

Delegația română își începe odiseea la Paris în 1919 într-o atmosferă încărcată de multitudinea problemelor pe care le avea de rezolvat, de poziția de aliată contestată, de temerea în privința modalității de soluționare a problemei bănățene. (Bagajul revendicărilor și așteptărilor românești era mult mai mare – Banatul, Transilvania, Bucovina, Basarabia, limita din Cadrilater; viza mai multe domenii: teritorial-frontalier, economic – de reparații în urma distrugerilor provocate, de liber acces la căile de comunicații fluviale și maritime, al statutului minorităților naționale.)

Echipa investită cu încredere de către regele Ferdinand îl avea în frunte pe Ion I. C. Brătianu, cu o dublă calitate, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine. Însoțit de fratele acestuia, Constantin Brătianu ca secretar general al delegației, de colonelul Toma Dumitrescu – consilier pe probleme militare¹, liderul român a sosit în capitala păcii la mijlocul lunii ianuarie 1919, acolo unde îl aștepta deja Nicolae Mișu, ministru la Londra și prim-locțiitor al delegației. Spre sfârșitul lunii, ajunge și restul stafului, în frunte cu doctorul și politicianul Alexandru Vaida Voevod, ca reprezentant al Transilvaniei și Banatului, cumulând și atribuții de politică externă cu care a fost investit de Consiliul Dirigent. Din delegație mai făceau parte bănățenii Constantin Crișan și Ionel Mocsoni, experți în probleme economice și financiare, alături de Caius Brediceanu și Traian Vuia, cărora li s-au trasat sarcini legate de pregătirea materialului etnografic și geografic.²

---

* Școala Gimnazială “Iuliu Hațieganu”, Cluj-Napoca, str. Grigore Alexandrescu, nr. 16, e-mail: ionela_moscovici@yahoo.fr

¹ Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc, eds., *România și Conferința de pace de la Paris (1918–1920), Triumful principiului naționalităților* (Cluj-Napoca: Dacia, 1983), 316.

² Componenta delegației României la Conferința de Pace de la Paris, 10 ianuarie 1919, în D. Preda, I. Chiper, Al. Ghișa, eds., *România la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920). Documente diplomatice, 1 decembrie 1918–28 iunie 1919*, vol. I (București: Semne, 2010), 88–89, no. 100.

Traian Vuia și Ionel Mocsoni se aflau în capitala franceză încă din timpul războiului. Despre activitatea celui din urmă, Take Ionescu are numai cuvinte de laudă, într-o scrisoare pe care i-o trimite lui Iuliu Maniu, înainte de sosirea delegației române la Paris. “D-nii Tilea și Mocioni au făcut aici cea mai bună impresie. Ați știut să alegeți pe cei doi tineri reprezentanți ai noului guvern românesc din țara de peste Carpați. Nu am decât să vă felicit D-lor”.³ După ce și-a preluat mandatul de delegat și instrucțiunile necesare, Mocsoni urma să revină în țară pentru o scurtă vreme.

Interesele noului Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor aveau să fie reprezentate la Paris de trei plenipotențari: Nikola Pašić, prim-ministru al Serbiei pe parcursul războiului și lider al delegației, Anté Trumbić, ministrul Afacerilor străine și Milenko Radomar Vesnić, ambasador al statului său în Franța. Ca experți tehnici în revendicarea Banatului au fost convocați Jovan Cvijić (geograf) și Grgur Jakšić (istoric).⁴

Cele două strategii, cea română și cea sârbă, s-au poziționat la poli opuși, asemeni părților dintr-un proces. Apărarea, întruchipată de România, solicită, pe baza tratatului din august 1916, exercitarea dreptului conferit – statutul de aliată – și a celui recunoscut – alipirea teritoriului bănățean. Acuzarea, organizată de delegația sârbă, cere revocarea acestui act internațional secret. Deschiderea procesului Banatului nu a fost statuat pe principiul de echivalență: numărul diferit de reprezentanți (România avea doi, iar Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor dispunea de trei), atitudinea diferită a judecătorilor față de depozitiile române și sârbe. Pentru a demara procesul de negociere a chestiunii bănățene de pe poziții cât de cât egale se hotărăște neoficial, la nivelul forurilor politico-diplomatice, de a se face tabula rasa din tratatul secret al României cu Cvadrupla Alianță. Precedentul se crease chiar pe 11 august 1916, prin angajamentul făcut între Franța și Rusia de a-și rezerva dreptul ca la finalul războiului să poată interveni în textul tratatului, să-i aducă modificări în funcție de conjuncturi.⁵

Cu intenția de a contracara această stare de fapt, profilată încă de la sfârșitul anului 1918, Brătianu și delegația sa vin înarmați cu o serie de memorii și documente justificative de revendicare a Banatului și încearcă stabilirea de contacte cu toate mediile influente. Căpitanul Victor Cădere face o scurtă prezentare a efortului depus: “...a început a lua contact cu diversele delegațiuni, urmărind pe toate căile executarea integrală a aspirațiunilor românești, așa cum fuseseră stabilite prin tratatul de alianță din 4/17 august 1916”.⁶ Banatul devenise un lait-motiv încă din primele zile ale conferinței, fiind amintit cu fiecare prilej ivit, fiind menționat în fiecare comunicat remis presei franceze și internaționale.

La scurt timp de la demararea acestor acțiuni, în sânul delegației române avea să

³ Take Ionescu către Iuliu Maniu, scrisoare din 28 decembrie 1918, Paris, Georgeta Filitti, “Arhive bucureștene – Take Ionescu,” *Biblioteca Bucureștilor* 5, (2005): 6.

⁴ Miodrag Ciurușchin, *Relațiile României cu Serbia în perioada 1903–1919*, Teză de doctorat (Universitatea de Vest Timișoara, 2009), 544.

⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919*, vol. I (București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1989), 197.

⁶ Victor G. Cădere, “Politica României în Marele Răsboiu (1914–1924),” *Arhiva pentru știință și reformă socială* 8, no. 1–3 (1929): 286.

se instaleze dezamăgirea datorită atitudinii față de România a membrilor Consiliului Suprem. O radiogramă transmisă pe 19 ianuarie lui Brătianu de către Victor Antonescu, avea să dezvăluie principalele surse ale deziluzionării: România nu avea încă un statut egal cu al Serbiei, deși se pare că ministrul Stephen Pichon făcuse demersurile necesare în acest sens pe lângă guvernele Aliate, iar soarta Banatului devenea incertă, în ciuda comunicatului venit de la București că provincia a fost anexată României. “Pe fondul chestiunii crede că ar fi mai potrivit să se aștepte Conferința de Pace. Mi-a spus că această problemă privește mai degrabă Serbia și doar mai apoi România. Trebuie deslușită pentru a se găsi soluția convenabilă. Numai în caz de dezacord formal Congresul va avea de intervenit”⁷ Este semnul care va mobiliza echipa română în a duce problema Banatului foarte bine documentată în fața Consiliului Suprem și aceasta nu pentru a obține o frontieră acceptabilă, ci pe aceea promisă de Aliați. Interveneau în ecuație și declarațiile lui Nikola Pašić, care invita la compromis: “interesul comun și prietenia dintre poporul iugoslav și român pentru viitorul ambelor popoare, și a aliaților noștri, atât este de mare încât trebuie găsită soluția graniței bănățene care să mulțumească ambele popoare”⁸

I. G. Duca reține impresia pe care și-a creat-o Ion I.C. Brătianu față de atitudinea celor Mari. “Sosit la Paris a găsit o atmosferă deplorabilă nu numai în ce ne privește pe noi, dar pe toate țările mici. Cei cinci Aliați mari porniți să hotărască totul singuri și să trateze pe cei mici cu cel mai adânc dispreț. Principiul pe care Brătianu îl introdusese în textul tratatului nostru: «egalitatea de tratament a membrilor Conferinței» nu era ținut în seamă, dar nici măcar regulile unei elementare politețe nu erau respectate între cei ce, totuși, vărsaseră în comun sângele lor pentru izbânda aceleiași cauze. Așa, spre pildă, Clemenceau nici n-a crezut de cuviință să convoace într-o seară pe toți delegații ca să facă cunoștință, așa încât diferiți reprezentanți ai țărilor aliate alergau unii după alții ca să se cunoască și adesea așteptau cu zilele pe la porțile colegilor, ca întrevederile să poată coincide și mai ales ca cei mari să găsească timpul potrivit pentru a răspunde audiențelor solicitate”⁹

Pe lângă criticile făcute organizatorilor de a fi omis reprezentarea țării sale în unele comisii care tratau direct probleme ce o vizau, Ion I. C. Brătianu a avut o listă de priorități în abordarea problemelor României la Conferința Păcii. Astfel, chestiunea Banatului și a revendicării sale integrale aveau să fie aduse foarte repede pe ordinea de zi a ședințelor de la Paris. O primă abordare avea să fie făcută pe 31 ianuarie 1919 în fața Consiliului Suprem, în biroul lui Stephen Pichon de la Quai d'Orsay. Pe lângă reprezentanții de drept, auditoriul a fost lărgit și prin participarea experților americani Clive Day și Charles Seymour, a celor britanici Harold Nicolson și Allen Leeper și a traducătorului, profesorul P. J. Mantoux.¹⁰

⁷ Victor Antonescu către Ion I.C. Brătianu, radiograma nr. 47, 6/19 ianuarie 1919, Paris, în Preda, Chiper, Ghișa, *România la Conferința*, 110–111, no. 122.

⁸ Vasile Rămneanțu, *Istoricul relațiilor româno-iugoslave în perioada interbelică* (Timișoara: Mirton, 2006), 17.

⁹ I.G. Duca, *Memorii, Războiul, partea a doua (1917–1919)*, vol. IV (București: Machiavelli, 1994), 219.

¹⁰ Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine (în continuare BDIC), Nanterre

Ședința este deschisă de președintele conferinței, Georges Clemenceau, dându-i-se cuvântul prim-delegatului român, Ion I. C. Brătianu, care expune problema Banatului, ajutându-se de un raport special pregătit. În acest timp ministrul britanic al Afacerilor Străine, lordul Balfour, i-a cerut lui Harold Nicholson harta întocmită de experții britanici, prezentându-i-o omologului său italian, Sidney Sonnino. Astfel, discursul lui Brătianu este ascultat doar până la prima mențiune a Banatului, iar din memorialistica expertului britanic ne dăm seama că într-adevăr așa și este.

Am ales redarea în întregime a fragmentului care prezintă audierea delegațiilor română și sârbă din 31 ianuarie, întrucât atitudinea și gesturile unora dintre cei prezenți aveau să se dovedească pe parcursul întreprinderii analizei chestiunii și a dezbaterilor din Comisia teritorială, ca fiind de neînduplecat din percepțiile lor deja formate. Asemeni unei puneri teatrale în scenă, anumite elemente pot trăda deznodământul sau pot face deductibilă derularea acțiunii: prezența lui Wilson în mijlocul delegației sârbe, indiferența lui Balfour, expectativa delegației sârbe care-și lasă apărarea în seama Marilor Aliați, atitudinea mândră/demnă a lui Ion I. C. Brătianu, care este percepută dintr-o perspectivă a plinătății de sine și este taxată prin respingere.

“O cameră mare, tavan boltit, candelabru masiv, lambriuri din stejar, panouri doricе, lumină electrică, tapiserii de-ale Ecaterinei de Medici prin toată camera, un covor Aubusson cu un chenar cu lebădă, masă régence la care stă așezat Clemenceau, două scaune vis-à-vis pentru români, scaune mici aurite pentru secretari și experți, aproximativ douăzeci și doi de oameni în total. Luminile sunt pornite una câte una, în timp ce lumina zilei dispare în spatele draperiilor de mătase verde. Pichon se înghesuiește chiar lângă el. (Ambasadorul francez Paul) Dutasta în spate. Liniște – foarte cald – oamenii merg ca pe vârfuri – secretarii predau concentrați hărțile.

Brătianu, cu detașare histrionică, deschide cazul său. E în mod evident convins că este cel mai mare om de stat față de oricare altul prezent. Un zâmbet de ironie și conștiința de sine reapar din când în când. Face o impresie îngrozitoare.

A.J.B. (Balfour) se ridică, cascade ușor, trece de fotoliul său și mă întreabă de sectorul nostru din Banat. (Allen) Leeper, care îl are ca și subiect de studiu, izbucnește dintr-o dată. A.J.B. îl arată, cu o sesizabilă indiferență, lui Sonnino. Vesnić răspunde la cazul românesc. El o face bine și cumpătat. Contestă tratatul secret. Apoi, Brătianu din nou.

– Fond *Conférences de Paix*, dosar *Conférences de Paix. Procès Verbaux et Résolutions*. – conférences et réunions du 23 janvier au 8 février 1919, cota F delta rés 0801/(2)/02/14, Notes du secrétaire prises au cours d'une conversation tenue dans le cabinet de M. Pichon, au Quai d'Orsay, le vendredi, 31 janvier 1919 à 15 heures, 1–19, http://flora.u-paris10.fr:8082/flora/jsp/view/view_report.jsp?recordId=default%3ANOTICES%3A38104&navigate=previous&reportInit=false, Consultat la: 21.06.2017; Vasile Dudaș, “Spațiul bănățean în dezbaterile Conferinței de Pace de la Paris. Instituirea administrației românești în județele Caraș-Severin și Timiș-Torontal,” *Analele Banatului*, Serie Nouă, Arheologie-Istorie XIV/2 (2006): 213–215. Sunt prezente, pentru această întâlnire, în biroul ministrului Stephen Pichon, cele cinci mari delegații: americană – președintele Woodrow Wilson, Robert Lansing, David Hunter Miller, Arthur H. Frazier, col. Grant, C.L. Swen; britanică – Lloyd George, Arthur James Balfour, Norman, Sir. M. Hankey, cdt. Caccia; franceză – Georges Clemenceau, Stephen Pichon, Paul Dutasta, Philippe Berthelot, Béarn, capt. Portier; italiană – Vittorio Orlando, Sidney Sonnino, Luigi Aldovrandi Marescotti, cdt. Jones; japoneză.

Apoi Trumbi c  i b tr nului Pa ic. Pre edintele Wilson st nd ca pe ace, bate din cizmele negre. Apoi se duce  i stă jos, pentru un moment, între iugoslavi. Apoi to i dispar prin u ile duble. Sentimentul general este că Brătianu s-a descurcat jalnic”.¹¹

După pledoaria făcută de Brătianu, se înscrie la cuv nt Milenko Vesni c fără să poată prezenta un memoriu, fiind convocat doar la ora 11 pentru reuniunea în cauză, face c teva precizări legate de menținerea unor bune rela ii cu România, de contestarea tratatului de alian   al acesteia, de adjudecare a Statelor Unite ale Americii, ca  i sus in toare pentru o mai bună evaluare a cauzei sârbe. “Am aflat cu regret, că delega ia română  i bazează, în parte, revendicările ării sale pe tratatul secret din 1916.  n timp ce se negocia acest tratat, Serbia lupta de partea Alia ilor, fără să ceară garan ii, crez nd cu tărie că după război, se va găsi o rezolvare conform principiilor de justi ie  i al libert ii na iunilor, al promisiunilor alia ilor. [...] Ne bazăm revendicările în mod exclusiv pe principiul de dreptate, recunoscut  i proclamat de to i Alia ii, confirmat de Na iunea intrat  ultima dată în conflict, Marea Democra ie din America”.¹² Două sunt principiile asupra cărora Vesni c va insista pe durata întregii perioade de analiză  i dezbateri în privin a Banatului: dreptate  i na ionalitate.¹³ Acestei prime enun ri a pozi iei sârbe, în trei ipostaze diferite (neutră – bunele rela ii, defensivă – eliminarea tratatului românesc din joc, ofensivă – chemarea de întăriri),  i urmează replica părtinitoare a arbitrilor: Clemenceau anun t  că nu  i era cunoscută clauza secretă. Ambasadorul sârb în Fran a se simte dator cu o nouă explica ie, privind lipsa de informare a Serbiei din partea Alia ilor, care i-a periclitat pozi ia în raport cu preten iile ce puteau fi puse asupra Banatului de către România. “Nu numai că acest tratat nu a fost publicat vreodată, dar în calitate de reprezentant  a unei puteri combatante alături de Aliați, am cerut în mai multe r nduri Ministerului Afacerilor Străine de aici o comunicare a termenilor acestui tratat  i mi s-a răspuns că nu i se poate divulga con inutul”.¹⁴ Din partea română, returul vine imediat prin replica u or  n ep toare a lui Brătianu – România  i-a început negocierile la Londra, dar a fost transferată la Petrograd, întrucât era “un loc ce convenea mai bine examenului chestiunilor orientale, mai ales în ceea ce o privea pe Serbia”.¹⁵ Gazda ședinței, ministrul Stephen Pichon, pune punct acestui schimb prin lectura publică a ultimului paragraf din inculpatul tratat – păstrarea caracterului secret p n  la finalul războiului.

¹¹ David A. Andelman, *A Shattered Peace: Versailles 1919 and the Price We Pay Today* (New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2008), 228–229.

¹² BDIC, Nanterre – Fond *Conférences de Paix*, dosar Conférences de Paix. Procès-Verbaux et Résolutions. – conférences et réunions du 23 janvier au 8 février 1919, cota F delta r s 0801/(2)/02/14, Notes du secrétaire prises au cours d’une conversation tenue dans le cabinet de M. Pichon, au Quai d’Orsay, le vendredi, 31 janvier 1919 à 15 heures, 7.

¹³ Ciuru chin, *Rela iile României*, 546.

¹⁴ BDIC, Nanterre – Fond *Conférences de Paix*, dosar Conférences de Paix. Procès Verbaux et Résolutions. – conférences et réunions du 23 janvier au 8 février 1919, cota F delta r s 0801/(2)/02/14, Notes du secrétaire prises au cours d’une conversation tenue dans le cabinet de M. Pichon, au Quai d’Orsay, le vendredi, 31 janvier 1919   15 heures, 7.

¹⁵ *Ibid.*, 8.

Discuția se canalizează spre alte aspecte ale actului sârbesc de revedicare a Banatului. Milenko Vesnić susține faptul că pretențiile delegației sale sunt restrânse. Se solicită doar un teritoriu reprezentativ din punct de vedere etnic, coeficientul statistic luat în calcul fiind cel al majorității: relativă asupra germanilor și maghiarilor, absolută asupra românilor. Doar simpla mențiune a tratatului de alianță al României cu Germania și Austro-Ungaria și a duratei sale întinse pe nu mai puțin de trei decenii și ar fi suficiente indicii privind aplicarea unui tratament diferit al românilor, față de al sârbilor. Lansarea unor astfel de afirmații (Banatul era o provincie cu administrație ungară, subiecții sârbi și români având parte de un tratament asemănător. Ca și semnatară a tratatului, pentru a nu tensiona situația diplomatică regională, România era nevoită să închidă ochii în fața multor abuzuri îndreptate împotriva conaționalilor săi) se ascund sub scuza pentru eventualele ofense aduse delegației române și întărirea exemplului prin regimul special din zona regimentului grăniceresc bănățean.¹⁶ La aceasta se adaugă lipsa de mobilizare a românilor în luptele electorale pentru a fi reprezentați în parlamentul de la Budapesta, în timp ce sârbii și-au asumat această înfruntare. Lloyd George se arată interesat de gradul de reprezentativitate al naționalității sârbe și de aria căreia îi corespunde, Vesnić oferindu-i spre exemplificare, cu mențiunea falsificărilor alegerilor de către unguri, orașele: Vârșeț, Timișoara, Panciova, Biserica Albă, Bechicherecul Mare, Comloș. De fapt, ministrul sârb la Paris dorea ca revendicările statului său să poată fi recunoscute până în preajma Timișoarei.¹⁷

Brătianu contestă abordarea prin care se insinuează colaboraționismul românilor și spune că românii, cele 3 milioane, au cinci deputați guvernamentali, iar sârbii doar trei, în condițiile în care o bună parte din candidați au fost întemnițați. Împrejurările politico-naționale au determinat o solidarizare a bănățenilor cu tactica pasivistă inițiată de transilvăneni, aceasta fiind mai mult o expectativă pentru șanse mai bune, decât un compromis de colaborare.¹⁸ Primul plenipotențiar român acorda o atenție deosebită întregii pledoarii a ministrului sârb la Paris, întrucât Victor Antonescu îl avertizase în privința tonului agresiv al acestuia și a strategiei sale de denigrare. “Chestiunea Banatului este o invenție românească împotriva Serbiei”.¹⁹

Intervenția următoare îi aparține tot lui Vesnić, care pune accent pe existența unei puternice legături între sârbii de pe ambele maluri ale Dunării de-a lungul istoriei, reflectată în păstrarea unor obiceiuri și tradiții comune, a unor trăsături de caracter și aspirații identice, a dobândirii unei conștiințe naționale proprii. Cele susținute sunt încărcate și cu o tentă propagandistică, fiind invocată încărcătura afectiv-naționalistă a Franței și a Italiei pentru două provincii – Île de France și Toscana – comparativ

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Rămneanțu, *Istoricul relațiilor*, 17.

¹⁸ BDIC, Nanterre – Fond *Conférences de Paix*, dosar Conférences de Paix. Procès Verbaux et Résolutions. – conférences et réunions du 23 janvier au 8 février 1919, cota F delta rés 0801/(2)/02/14, Notes du secrétaire prises au cours d'une conversation tenue dans le cabinet de M. Pichon, au Quai d'Orsay, le vendredi, 31 janvier 1919 à 15 heures, 9.

¹⁹ Victor Antonescu către Ion I.C. Brătianu, raportul nr. 51, 8/21 ianuarie 1919, Paris, în Preda, Chiper, Ghișa, eds., *România la Conferința*, 120–121, no. 133.

cu a Serbiei pentru Banat: Din punct de vedere istoric, așa cum “Île de France esta a Franței și Toscana a Italiei, așa și Banatul este al Serbiei”.²⁰ În expunerile de până atunci s-a folosit argumentul locului de baștină al unor personalități cultural-intelectuale, de data aceasta sunt enumerate meritele unor sârbi care s-au pus în serviciul Antantei. “În Banat s-a născut un mare număr de lideri care i-au servit pe Aliați și au luptat cu succes pentru triumful cauzei lor. Mă voi mulțumi la a menționa nume foarte bine cunoscute ca Perdrik, Pashlok²¹, marea autoritate în domeniul financiar, Nicolović, Porpiš de la Universitatea Colombia, rectorul actual al universității din Belgrad”.²²

În pledoaria sa Vesnić prezintă o enumerare de noi argumente care să demonstreze atașamentul sârbilor pentru Banat: familia regală sârbă Obrenović, dar chiar pentru un timp și Nicola Pašić, și-au găsit refugiu în această provincie; rolul civilizator al mănăstirilor ortodoxe sârbe într-un spațiu la limita creștinismului și a islamismului; șansa sârbilor de a deține bunurile imobiliare ale acestor locașuri în ciuda strădaniei germanilor și a ungarilor de a-i deposeda.

“Până aici, [...] eu nu am vorbit de problema frontierelor. Abordând această chestiune, se cuvine să luăm în considerare deopotrivă interesele Serbiei și interesul general”.²³ Dacă interesul Marilor Puteri este acela de a pune Serbia la adăpost de noi atacuri în viitor, care să o pună în pericol la fel ca cel din urmă război, atunci în mod particular, responsabilii sârbi, oameni politici și militari, evidențiază importanța văii Moravei. Aceasta s-a demonstrat deficitară din punct de vedere strategic, germanii îndreptându-și atacurile spre acest punct vulnerabil, făcând imposibilă orice apărare. În baza acestei similitudini de interese, Vesnić se pronunță: “Apreciez că pentru a asigura pacea generală, ar trebui examinată slăbiciunea acestei poziții. Cred că va fi adoptată de către conferință o atitudine corectă față de revendicările sârbe și sper că le va aborda de o manieră favorabilă, conștientizând faptul că ele coincid celor mai nobile interese ale lumii și ale civilizației pe care, sunt sigur, că le vor încuraja”.²⁴

Lordul Balfour trece peste aceste considerente generale și solicită delegației sârbe cifre, pentru ca expunerea generală să fie probată cu date și statistici privind populația Banatului pe naționalități. Surprinzându-l nepregătit, scuză pe care a adresat-o și în debutul audierii, Vesnić promite să aducă probe ulterior, moment în care Nikola Pašić desfășoară în fața comisiei o hartă de la 1853: “Se pare că în partea orientală, populația este în principal română, în timp ce la vest, sârbii predomină. Între cele două, populația este foarte amestecată, întrucât politica austriacă s-a bazat dintotdeauna pe colonizarea unor rase străine ca să împiedice sentimentele naționale să se exprime. Cu

²⁰ BDIC, Nanterre – Fond *Conférences de Paix*, dosar *Conférences de Paix. Procès Verbaux et Résolutions. – conférences et réunions du 23 janvier au 8 février 1919*, cota F delta rés 0801/(2)/02/14, Notes du secrétaire prises au cours d'une conversation tenue dans le cabinet de M. Pichon, au Quai d'Orsay, le vendredi, 31 janvier 1919 à 15 heures, 10.

²¹ Nu au fost găsite date suplimentare despre aceste personalități.

²² Ibid.

²³ Ibid., 11.

²⁴ Ibid.

toate acestea, este foarte ușor ca, între aceste două teritorii, să se ajungă la linia exactă de demarcație bazată pe argumente ce țin de naționalitate”.²⁵

Ion I. C. Brătinau ia act de toate argumentele prezentate de delegația sârbă și aduce fiecăruia dintre ele câte o observație: atenționarea privind mobilitatea populației și stabilirea acesteia dintr-o provincie în alta fără un control strict; faptul că familia regală sârbă a putut găsi la un moment dat un refugiu în Banat, nu înseamnă că acest teritoriu ar putea fi reclamat în baza unui fapt excepțional, deoarece prin extindere ar putea fi cerută toată România pentru simplul fapt că membri ai familiilor regale Obrenović, Karageorgević sau politicieni precum Pašić ar fi trecut pe acolo; tendințele religioase vremelnice și posesia de bunuri mănăstirești nu pot face dovada dezechilibrului naționalității române în raport cu cea sârbă.²⁶ Dacă delegația sârbă a adus în discuție problema frontierelor, Brătianu face apel din nou la principala sa armă, tratatul de alianță cu Antanta. “S-a tot subliniat caracterul secret al tratatului din 1916. Deși acest tratat a fost secret, consecințele sale nu au avut același caracter, pentru că acesta a permis menținerea armatei de la Salonic ce a dus spre sfârșitul pe care cu toții îl știm”.²⁷

Noul ministru al Afacerilor străine, Anté Trumbić, completând anterioara intervenție a lui Vesnić, punctează faptul că nerecunoașterea tratatului de către Serbia decurge din faptul că aceasta a fost exclusă de la negocieri. În aceste condiții se propune ca discuțiile să fie sprijinite pe alte baze. Din perspectiva statului sârb, Alianții au fost constrânși când ar fi promis Banatul României. Noile împrejurări permit repararea acelei situații, astfel că Serbia poate avea acces la ceea ce i se cuvine de drept. În condițiile momentului, teritoriul provinciei face obiectul unui referendum și opune două solicitări diferite: totalitatea sau parțialitatea revendicării. Astfel Regatul sârbilor, croaților și slovenilor are în vedere Torontalul la vest, Timișoara din centru, cărora li se adaugă o mică parte din Caraș. Ceea ce rămâne, toată partea orientală, le este lăsată românilor pentru că este de drept un teritoriu locuit de români și pentru că se respectă principiul naționalităților.²⁸

Cursivitatea celor expuse este ruptă de o intervenție brutală a diplomatului sârb, care nu a fost amendată nici de președintele Clemenceau și nici de vreun membru al Consiliului Suprem. Este scoasă în evidență catalogarea maghiarilor și germanilor, locuitori ai Banatului ca fiind inamici, ca trăind izolați de spațiul național, în timp ce ponderea pe care le-o dă suveranitatea sârbilor și românilor ar trebui să cântărească mai mult decât o consultare a opiniei acestor populații. Practic, atât germanii, cât și

²⁵ Ibid., 12.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid., 13.

²⁸ Ibid.; Ciurușchin, *Relațiile României*, 547. “Noi nu cerem Banatul întreg pentru statul nostru. Revendicările noastre nu se referă la toate cele trei comitate, ci doar la Torontal, Timiș și o mică parte a Caraș-Severinului, la sud, lângă Dunăre. Acest teritoriu în litigiu se mărginește la nord pe râul Mureș, la vest cu Tisa, la sud cu Dunărea, iar la est cu o linie de la Dunăre, la sud, până la Mureș, la nod și la est de Vârșeț și Timișoara. [...] Elementului sârbesc trebuie să-i adăugați încă (sic!) câteva mii de alți slavi. Sârbii sunt elementul cel mai puternic în comitatul Torontal, în sud-vestul comitatului Timiș și în acea mică parte a comitatului Caraș-Severin lângă Dunăre.”

maghiarii ar trebui să se mulțumească cu orice decizie s-ar lua și să accepte fără drept de apel autoritatea ce la va fi desemnată. Pe de altă parte, Trumbiț exprima convingerea că ambele naționalități vor prefera statul sârb din considerente economice și comerciale: proprietatea asupra pământului și posibilitatea de a se folosi de cursul Dunării pentru negoț. Această abordare era în contradicție cu strădania României de a obține adeziunea șvabilor bănățeni.

“Cât privește populația, toată lumea va admite că locuitorii acestor două comitate nu aparțin aceleiași naționalități. Maghiarii și germanii sunt niște dușmani. Germanii sunt coloniști care trăiesc departe de patria lor, neavând în consecință drepturi de suverani. Am putea spune așadar că germanii ar trebui să fie supuși autorității deținătoare a provinciei. Maghiarii care trăiesc în Banat sunt separați de țara lor, sârbii și românii sunt cei care au aceleași titluri și drepturi de proprietate. [...] Sârbii apreciază că au dreptate să revendice cele două comitate, nu numai din motive de naționalitate, dar și pentru că populația ar fi fericită să facă parte din statul lor. Acest motiv ar fi mai evident, dacă s-ar analiza situația din punct de vedere topografic. Germanii și maghiarii ar prefera în mod evident să aparțină unui stat care se află pe Dunăre și a cărui populație gravitează în jurul fluviului”²⁹

Pentru a fi îndeplinit protocolul solicitat de englezi privind aducerea de probe, este oferită o statistică a componenței etnice la nivelul celor două comitate revendicate, Torontal și Timiș: 266.000 români, 328.000 germani, 251.000 maghiari, 272.000 sârbi. Și de această dată s-a recurs la recensământul maghiar din 1910. “Conform statisticii, cele patru naționalități au aproximativ aceeași importanță. Sârbii sunt totuși în majoritate la sud și la vest, adică în teritoriile de-a lungul Tisei, Dunării și Mureșului. Cifrele de mai jos nu indică nicio preponderență în favoarea unei sau altei naționalități, astfel că devine absolut necesar ca problema să fie rezolvată pe altă bază decât principiul naționalităților. În acest scop, apreciez că în primul rând, voința și dorințele poporului însuși ar trebui luate în considerare, pentru că popoarele își cunosc întotdeauna interesele și sunt mereu pregătite să le pună în valoare. Întreaga vale de la Mureș la Dunăre constituie o prelungire naturală a Serbiei”³⁰

Suferințele deosebite ale Serbiei și pierderile îndurate de toți iugoslavii nu au nevoie de altă mângâiere decât respectarea drepturilor asupra teritorilor solicitate în baza a nenumărate argumente. Este recunoscut și sacrificiul României, dar acesta nu-i împiedică pe sârbi să renunțe la cele două comitate din Banat. Trumbiț pune rezervă asupra revendicării românești, spunând că menținerea pe o cale intransigentă a acesteia de a împinge frontiera sa până la Tisa și Dunăre va pune în pericol relația cu statul vecin sârb.

“Cele două țări nu au motive serioase de conflict, în afara acestei singure excepții: problema Banatului constituie un obstacol în calea înțelegerii și trebuie găsită o

²⁹ Ibid., 14.

³⁰ Ibid., 15.

soluție. Dacă românii vor Dunărea și Tisa ca și frontieră, este imposibil să se ajungă la un acord”³¹

Cerându-și scuze pentru o a treia intervenție, Brătianu se înscrie la cuvânt recapitulând principiile enunțate până în acel moment și punând în evidență dezavantajul de a fi nevoit să polemizeze cu trei plenipotențari sârbi: “Mă văd obligat să o fac, dat fiind faptul că românii nu au decât doi delegați care să îi înfrunte pe cei trei sârbi. Dl Trumbiț a expus situația populației din Banat și a propus împărțirea lui în două părți, oferind partea muntoasă cu minele și pădurile sale României și atribuind sârbilor regiunile industriale ale Timișoarei împreună cu districtele agricole ale Torontalului”³². Premierul român ar aduce câteva obiecții acestei cereri din considerente etnice, deoarece Banatul trebuie considerat ca un tot. Datele prezentate în cadrul ședinței dovedesc decalajul: 272.000 de sârbi ar urma să controleze o populație care ar include și 580.000 de germani și maghiari, locuitori ai teritoriului revendicat. Se pune, de asemenea, problema consecințelor economice care ar surveni din separarea centrelor industriale de principala lor sursă de materii prime. Brătianu spune că această aparență a echității, a unei divizări teritoriale, care să distribuie mijloace de subzistență și unora și altora, este înșelătoare. “Este ușor de justificat din punct de vedere economic, dar ar fi o politică păguboasă de a separa minele și pădurile de regiunile comerciale și agricole”³³.

În expozeul făcut de prim-delegatul român se insistă asupra faptului că numeroasele permutări la nivelul frontierelor orientale ale Banatului nu s-au datorat diverselor apartenențe străine, ci faptului că nu se putea trasa o limită clară față de Țara Românească. Existența Voievodinei nu reprezintă un contrapunct întrucât existența ei a fost efemeră. Dacă Aliații, chemați în calitate de judecători, ar privi Dunărea asemenea Rinului, din aceeași perspectivă a liniștii pe care o conferă frontierele naturale, atunci diferendul provinciei bănățene ar fi foarte comod tranșat. “Sarcina pe care este chemată să o îndeplinească Conferința se poate compara cu aceea care ar reveni unei Comisii Interaliatate (dacă o astfel de comisie ar fi nimerită în aceste momente) desemnată pentru a se pronunța asupra chestiunii Rinului în timpul lui Carol cel Mare. Dacă această comisie ar fi hotărât atunci că Rinul va face frontieră între Germania și Franța, câte foloase nemaiauzite ar fi adus această decizie lumii întregi și care ar mai fi fost influența acesteia asupra evenimentelor care ne-au condus la acest război”³⁴. În conturarea unei decizii ar fi esențial ca acest spațiu să fie privit într-un ansamblu mai larg, al Europei Centrale, deoarece Consiliul Suprem are în mâinile sale și soarta celor învingători ca și a celor învinși, și soarta celor care vor fi mulțumiți și a celor care vor fi neîndreptățiți.

Brătianu strecoară acest avertisment, întrucât precedentul a fost creat deja prin îngăduirea dată ca Banatul să fie ocupat din punct de vedere militar. Situația ar putea fi remediată. “Armata sârbă care ocupa Banatul este în luptă deschisă cu populația

³¹ Ibid.

³² Ibid., 16.

³³ Ibid., 17.

³⁴ Ibid.

română, și dacă am dori să cunoaștem adevăratul sentiment al popoarelor, prima măsură de adoptat ar fi cea a evacuării trupelor sârbe, urmând a fi înlocuite de trupe aliate, care vor ține balanța egală între diferitele popoare: este o măsură ce trebuie luată urgent, dacă se dorește evitarea unor evenimente serioase”.³⁵

Fără a fi adusă vreo lămurire în privința expunerii părților, deoarece la fel ca în timpul audierilor se puneau doar întrebări, nu se ofereau răspunsuri, Clemenceau își exprimă curiozitatea vis-à-vis de posibilitatea de a realiza un referendum. Fără a risca o încuviințare primită, Brătianu cere timp de reflecție, subliniind încă o dată necesitatea considerării Banatului asemeni unui întreg.³⁶

Cât privește replica finală, aceasta i-a aparținut ministrului sârb la Paris, Vesnić: Ce era de făcut “dacă generalul francez care comanda Armatele Aliate din Orient a dat trupelor sârbe ordinul de a ocupa acest teritoriu, pe de altă parte primirea de care a avut parte armata sârbă este o suficientă dovadă că decizia luată a fost una potrivită. În orice caz, nu este vina Serbiei dacă România nu a intrat în Banat, fie acum, fie în 1916”.³⁷ Astfel, protestul României privind ocuparea Banatului a fost redus la principiul cultivării invidiei și geloziei față de actele mai îndrăznețe ale Serbiei. Total lipsit de tact diplomatic sau voit agresiv, gestul ministrului sârb poate fi evaluat astfel: de apărare (Serbia a intervenit ca urmare a unei încuviințări venită pe filieră militară pentru a trece Dunărea și a ocupa Banatul; buna primire făcută de populația bănățeană confruntată cu revoluția) sau de acuzare (România putea să ocupe la rândul ei Banatul, a avut mai multe șanse de care nu a știut să profite). Până la urmă bătălia pentru Banat trebuia să fie una pragmatică.

Dacă ar fi să intrăm în studiul nostru pe versantul receptării de către Consiliul Suprem a acestei prime confruntări directe româno-sârbe, am putea constata o serie de elemente ce țin de logica discursivă. Brătianu se prezintă în fața auditoriului foarte bine pregătit, înarmat cu câte un răspuns bine ticluit pentru fiecare argument venit din partea sârbilor. Manifestă calm, poate prea mult și prea supărător, intervine la obiect, dar reia cu insistență același instrument: tratatul de alianță din 1916. Celălalt delegat român, Nicolae Mișu îl secondează pe Brătianu, dar fără a lua cuvântul. Astfel primul ministru român rămâne singura voce contestatară. Delegația sârbă acționează unitar, cu toții se înscriu la cuvânt, se completează unul pe celălalt. Nu se folosesc de rapoarte scrise, dar variază argumentația, sunt apti să capteze atenția tuturor, realizând un impresionant efort speculativ. Delegații sârbi pun în chestiune acceptarea de către România a partajului teritorial, practic un apel indirect la disponibilitatea acesteia de a asuma compromisul. Calea de abordare a României este cea a unei ignorări a ofertelor venite de la concurență și a unei adresări pe cale directă la instanța supremă. Considerăm în această situație, că membrii deplin ai Conferinței de pace, la o primă evaluare a lor, una superficială, de suprafață, în care sunt judecate prestațiile părților, au resimțit-o pe cea a delegației române ca fiind presantă, insistentă, poate chiar agasantă

³⁵ Ibid., 18.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., 18–19.

datorită repetițiilor, iar pe cea a sărbilor ca fiind mai confortabilă, mai persuasivă. Dacă românii ar fi acceptat din start compromisul, atunci sarcinile delibertatorilor ar fi fost pur formale. Delegația sârbă merge pe o “tactică a invitației”, a lansării de propuneri, a ațâțării și a șicanării, în timp ce delegații români aleg una a rigorilor, a insistențelor, a prestanței în atitudine.

Măsurarea efectelor produse de această audiere româno-sârbă în fața Consiliului Suprem poate fi probată cu extrase din jurnalele și memorialistica celor prezenți. Pe lângă mărturia expertului britanic Harold Nicolson, prezentată mai sus, putem să o adăugăm pe cea a lui Allen Leeper. Acesta notează în jurnalul său despre întâlnirea din 31 ianuarie, lungă și obositoare: “Discuții despre Banat pentru mai bine de două ore, Brătianu, Trumbić și Vesnić”.³⁸ Adevărata impresie produsă nu este devoalată, ci ascunsă sub preocuparea respectării principiilor de drept. În încercarea de a distra atenția delegației române de la procedura de deliberare, Georges Clemenceau îi adresează felicitări lui Ion I.C. Brătianu pentru discurs, iar din dorința de a se arăta poate prea interesat sau chiar deranjat de o chestiune teritorială situată dincolo de orizontul lui de percepere și de interes, David Lloyd George comite imprudența de a cere detalii privind localizarea pe harta Europei. Într-o scrisoare expedită în țară lui Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voevod consemnează. “Expunerea chestiei revendicărilor noastre în fața Conferinței a făcut-o splendid, după spusele celor de față și Clemenceau, la sfârșit, în trei rânduri l-a felicitat. Caracteristic – ca să știi – cu cine avem a face, este, că Lloyd George l-a întrebat: qu’est-ce que c’est le Banat?”³⁹ Ceva mai târziu s-au ivit și critici la adresa juraților. A fost luată în discuție vârsta și amprentele sale asupra lui Georges Clemenceau și Lloyd George, care așteptau în timpul ședințelor conferinței⁴⁰, cel din urmă chiar în timpul documentatei expunerii pe care a făcut-o Brătianu despre Banat. Remarca referitoare la acest aspect se regăsește în corespondența dintre Monseniorul Bonaventura Cerretti, secretar al Congregației Afacerilor ecleziastice extraordinare ale Afântului Scaun și cardinalul Pietro Gaspari, secretar de stat al Vaticanului, datată la 20 iunie 1919.⁴¹

Din preocuparea delegației române de a nu-i fi descumpănit pe cei doi aliați din afara Europei, – SUA și Japonia – poate prea asaltați de argumente și detalii, a fost

³⁸ Hugh Seton-Watson, “A Private Anglo-Romanian Political Correspondance (R.W. Seton-Watson and V.V. Tilea 1919–1929)” *Anuarul Institutului de Istorie “A.D. Xenopol” Iași* 22 (1985): 119.

³⁹ Alexandru Vaida Voevod către Iuliu Maniu, doc. 3, scrisoare din 20–25 februarie 1919, Paris, în Alexandru Vaida Voevod, *Scrisori de la Conferința de Pace. Paris-Versailles, 1919–1920* (Cluj-Napoca: Multi Press International, 2003), 24; Ciurușchin, *Relațiile României*, 550; Daniel Boroș, “Relațiile Marii Britanii cu România și Cehoslovacia în timpul Conferinței de Pace de la Paris (1919–1920),” *Apulum* 39, nr. 1 (2002): 565.

⁴⁰ Alexandru Vaida Voevod avea să fie și mai critic, într-un raport din 1 iunie 1919: “delegații care... moțâiesc fără rușine, ori conversează – între ei mai mult sau mai puțin..., în 1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente interne și externe: august 1918–iunie 1919”, vol III (București: Ed. Științifică și enciclopedică, 1986), 427.

⁴¹ Giuseppe Maria Croce, “Le Saint-Siège et la Conférence de la paix (1919). Diplomatie d’Église et diplomaties d’État,” *Mélanges de l’École française de Rome. Italie et Méditerranée* 109, no. 2 (1997): 809.

redactată o anexă a procesului verbal.⁴² Se menționează faptul că problema Banatului a fost mult simplificată datorită cunoașterii aspectelor sale de cei trei Mari Aliați prezenți la negocierile din 1916. Se speră că temeinicia revendicării românești nu va fi trecută cu vederea. Primul principiu invocat este cel etnic care “trebuie să se conjuge cu alte necesități ale vieții popoarelor și care nu ar putea fi conceput ca independent de condițiile teritoriale în care popoarele sunt nevoite să se dezvolte”.⁴³ Atunci când spațiul, teritoriul intră în atenția și deliberarea celor care trebuie să ia decizia, cade și responsabilitatea asupra lor de a avea o privire de ansamblu, mai largă, la nivelul întregii Europe Orientale.

Sunt expuse din nou succint: importanța principiului etnic la nivelul întregii provincii, relativitatea divizării teritoriului în arii care să pună în valoare o naționalitate sau alta majoritatea absolută sau relativă, realitatea geografică, economică, politică a Banatului, cursurile de apă care îl individualizează, dobândind prin aceasta proprietatea întregului, aspectele legate de aprovizionare și trafic, amestecul de populații, fiecare având importanța ei în bună funcționare a activităților și a vieții de zi cu zi, rezerva față de posibilitatea de a împărți provincia din simple rațiuni de securitate, invocate în fața unui vecin pașnic, și căutarea insistentă a unei soluții așa-zis defensive, dar constantă sursă de suspiciuni întemeiate.⁴⁴

PRELIMINARIES OF A SCISSION FORETOLD – THE QUESTION OF THE BANAT IN FRONT OF THE SUPREME COUNCIL (31ST OF JANUARY 1919)

Abstract

The question of liberating the Banat from the Austro-Hungarian domination in order to integrate it into the national Romanian territory was taken up before Romania entering the war in 1916. After the war, the Banat practically was confronted with another occupation, the military Serbian one, even if the province had proclaimed its union with Romania, together with Transylvania. “The Parisian Peace” began for the Banat with the promise of a (Serbian-Romanian) partition, with the reality of a (Serbian) military occupation, and the expectation of a whole (Romanian) province. That territorial question entered the agenda of the Supreme Council, the decisional forum within the Paris Peace Conference, on the 31st of January the moment the Romanian delegate (Ion I. C. Brătianu) and the Serbian ones (Nikola Pašić, Anté

⁴² BDIC, Nanterre – Fond *Conférences de Paix*, dosar *Conférences de Paix. Procès Verbaux et Résolutions. – conférences et réunions du 23 janvier au 8 février 1919*, cota F delta rés 0801/(2)/02/14, Annexe “A” au Procès-verbal de la séance du vendredi 31 janvier 1919 a 15h. 30, 1–7. http://flora.u-paris10.fr:8082/flora/jsp/view/view_report.jsp?recordId=default%3ANOTICES%3A38104&navigate=next&reportInit=false, Consultat la: 21.06.2017; Notă privind intervenția lui Ion I.C. Brătianu, președinte al Consiliului de miniștri și ministru al Afacerilor Străine al României, șeful delegației române la Conferința de Pace de la Paris, în problema Banatului, f. nr., 31 ianuarie 1919, Paris, în Preda, Chiper, Ghișa, eds., *România la Conferința*, 143–144, no. 162.

⁴³ Ibid., 1.

⁴⁴ Ibid., 2–7.

Trumbić and Milenko Radomar Vesnić) were heard. The Banat case was integrally presented, from historical, geographical, strategical, demographical, ethnical and ethical points of view but from contradictory positions: Brătianu was asking for a help within the Treaty of 1916, while the Serbian delegates asserted their availability in making a compromise: the province scission.